

על המבט בעבודותיה של מאיה כהן לוי

המבט למעלה כלפי מרחבי השמים אינו מובן מאליו בתולדות האמנות. זהו אתר הן של אינות והן של כוליות, אתר שאין לו דימוי אינהרנטי, אתר שהמתבונן בו אינו יכול להיאחז באובייקט חזותי כלשהו. המבט למעלה מעמיד אותנו בפני מה שאינו נתפס, בפני מה שאינו ניתן לייצוג ושלאכאורה אינו מספר סיפור – זה שלעיתים נקרא לו "הנשגב". את המבט הזה מאמצת מאיה כהן לוי בסדרת הציורים "מראות לילה" וגם הופכת אותו על פיו. מתוך מרחב זה, שאינו מתמסר למעשה האמנות, היא פורשת את גרעין הציור על מרכיבי הזמן, התנועה והאור שבו.

"מראות לילה" ממשיכה את הסדרות "בריכות", "לב החמנית", "מגדלים" (מתוך "צילומים מקולפים") ו"אורנמנטיקה איסלמית" באופן שבו היא מתחקה אחר תבנית ומקצב ואחר דרכי הצטרפותם לכדי דימויים מוכרים של נופי טבע ונופים אורבניים. דימויים אלה אינם מתקבעים בעבודות אלא ממשיכים ומשתנים, ממשיכים ומשתברים וקורמים מחדש עור וגידים אל מול עיניו של המתבונן. העבודות בסדרה מנכיחות את גוף האמנית הפועל על הבד ומשאיר בו את סימניו, ובה בעת מכילות את גופו של הצופה, מאפשרות לו לנוע במרחביהן ומזמינות אותו לחוות את הציור כחלק מהווית חייו.

עבודותיה של כהן לוי עוסקות באופן שבו האמנות פועלת על הצופה. הן מובילות אותו אל מושגי הראייה וההתבוננות. הן עוטפות אותו בנוף קריא של שמי לילה, כוכבים, קוסמוס, נוף אורבני אל מול הטבע ובה בעת מזכירות לו שלפניו ניצבת אשליה המתהווה על מצע דו-ממדי, אשליה שנוצרה במשיכות מכחול קצרות ומהירות, שכבות על גבי שכבות. הנחות הצבע אינן רציפות אלא מקוטעות וביניהן מקומות של הימנעות, של אי-נגיעה. פתחים אלה מתווים זרימה מעגלית חובקת-כול הפועלת אל מול תנועות אופקיות ואנכיות. הנחות הצבע מאזכרות הן את מחוות הפירוק המושכלת של האימפרסיוניזם והן את המבע האישי של האקספרסיוניזם. הן נעות בתווך שבין בנייה לבין ביטוי ומבקשות במפגיע ללכוד את המרחק בין גוף הציור לגוף הצופה.

השמים כנושא הופיעו בעבודותיה של כהן לוי מאז סוף שנות ה-90, בסיום הסדרה "בריכות", שם עלה מבטה מעלה מתוך מעמקי ההשתקפויות המימיים. ולמרות נוכחותם המועטה ואופיים השונה, הם ניבאו אז את קיומם בעבודותיה לעתיד, וכך אכן מסיימת האוצרת ורדה שטיינלאוף את מאמרה המלווה בקטלוג התערוכה "בריכות, 1995-2000" של כהן לוי (מוזיאון תל אביב, 2000), בקטע מתוך השיר "שמים" של המשוררת ויסלבה שימבורסקה: "מִזֶּה הִיא צְרִיף לְהִתְחִיל: שְׁמַיִם. / חֲלוֹן לְלֵא אֶדֶן, לְלֵא מִסְגֶּרֶת, לְלֵא שְׁמֹשׁוֹת. / פְּתַח וּמְאוֹם

מלבד זאת, אך פתוח לְרוֹחַה". בציוריה הנוכחיים של כהן לוי הפתח הוא המסגרת, ובתוכה ההתרחשות היא שלמה, משמרת את נוכחותם של בניינים, של ראשי עצים ושל חלק אדמה היוצר קו אופק ומסמן את ההתפשטות מטה כנגד זו שלמעלה. אין כאן הפרדה בין ארץ ושמים, אלא רצף אחד של התפשטות וזרימה במקצב ארכאי ומיתי החווה שיבושים והפרעות אשר מאששים את הפעולה הציורית כפעולת קיום. כהן לוי מתחקה אחר המרחבים האפשריים בין הפיגורטיבי למופשט באמצעות היאחזות באובייקט החזותי, בדימוי הצורני ובדימוי הסמלי. כך, החמנייה או העץ, השמים או האדמה, מהווים עבורה נקודת מוצא לחקירת טיבו של הייצוג ונוכחותו הגשמית אל מול עקבותיו שבצל, בהעדר, בריק. הדימויים מתהווים ונעלמים, נרקמים ונפרמים בגבולותיו האין־סופיים של בד הציור.

בהיסטוריה של תולדות האמנות המערבית מחזיק המבט למעלה את מלכות השמים הנוצרית, את עוצמות הנפש והרגש של האמן בפרט ושל האדם בכלל, את רישומי האור ואת האופנים שבהם הוא נתפס בעין האנושית, ובמודרניות – את היות האדם מושלך אל תוך קיום שאין בו גאולה. המבט למעלה בעבודותיה של כהן לוי זוכר את כל אלו ופועל עמם ומעבר להם. הוא זוכר את הלילה זרוע הכוכבים של וינסנט ואן גוך ואת הקפלה של מרק רותקו, את ההבעה המתפרצת ואת ההפשטה המדיטיטיבית. ויחד עמם הוא אוצר בקרבו את אימת הניכור וחרדת הבדידות.

הציור של כהן לוי אינו מנותק מן המציאות הישראלית העכשווית. הוא נוגע בתחושת האימה והאלימות הנובטים במקומות של כוח והאדרה: האופק האורבני של תל אביב בקבוצת עבודות אחת לצד האופק של אתר הכור בדימונה בקבוצת עבודות שנייה, צלליות בניינים לאחר רעידת אדמה הנדמות לשרשרת הרים בעבודה שלישית לצד דימויי טבע של ראשי עצים מחודדים ושיחים מתפרשים, שהופעתם הלילית עלולה להטיל מורא. אלא שדימויים אלה אינם נותרים על כנם. האפלה שבהם אינה ממיתה אלא בוראת מקצבים ורובדי צבע, והיא גם זו הבוראת את האור. וכך כותבת דליה רביקוביץ בשירה "כתמי אור": וּבְחֹמֶר הַזֶּה הָאֵפֶל נִטְבָּעוּ קְתָמִים שֶׁל אֹר/ וְלֹא נִשְׁמַע בָּהֶם קוֹל וְרַחֲשׁ בָּם לֹא יַעֲבֹר/ וְהֵם קָמוּ שָׁמֶן הַמֹּר נִגְרָים וְזוֹלָפִים מִן הַפֶּךָ. (מתוך: אהבת תפוח הזהב). בציוריה של כהן לוי הסערה שקטה היא, רוחשת מתחת לפני השטח, מתקיימת בתוך מעשה האמנות עצמו.

כבר בעבודות מוקדמות שלה משנות ה-80, שבהן עסקה בארכיטיפים ובמוטיבים מיתולוגיים, ביקשה כהן לוי לעקוף את הידוע באמצעות ציור שהושתת על שיח ומפגש בין שפות שונות של אמנות, בין מבעים של תשוקה ושל מושגיות, של הבנייה ושל פירוק. בשיחתנו לקראת התערוכה מדגישה כהן לוי שהיא מבקשת לעקוף את המובן והנתפס ולהגיע למקום הלא־פתור, וזאת שלא באמצעות פריצת המסגרת הציורית אלא דרך מציאת אופני פרימה

פנימיים וסמויים הפועלים עם מגבלות המדיום ויחד עם זאת חותרים תחתיו. באופן דומה, היא אינה נוטשת את הדימוי אלא שואלת שאלות אסתטיות ורגשיות לגביו. דווקא דרך הבחירה לאחוז בדימוי היא מבקשת לעקוף את המוכר והצפוי ולהגיע לציור שאינו מרוחק מן הצופה ושאינו נתון להתבוננותו בלבד, אלא מזמין אותו לחוות בגופו את אופן כינונו של הציור, את מקצב הצבע, את תנועת משיכות המכחול ואת האופן שבו נולד האור מתוכם.

האור נמצא, בוקע, מציץ או חבוי בגרעין עבודותיה של כהן לוי למן הסדרה "עצי דקל", דרך "בריכות" ו"מגדלים" ועד ל"מראות לילה". זהו האור החולף, המשתנה, שאינו פיזיקלי אלא ציורי. אם האימפרסיוניסטים ניסו ללכוד את האור שבטבע, כהן לוי מבקשת ללכוד את האור הנובע מן הציור ונוצר מן הצבע ומקצבו. על כן, בעבודות האחרונות בסדרה, המבט יורד מטה אל תוככי האדמה, במרחב המשולל לכאורה כל אור. האמנית מתחקה אחר איכותו של האור הנבנית מן המתח שבין הצבע לבין הסדקים שהיא יוצרת בו, כבוחנת את מידת שרידותו – עד לאיזו נקודה יחזיק את המבט בלי להתפרק.

"מראות לילה" פורשת התרחשות לילית שבה כל תהליכי ההתבוננות והראייה החיוניים לצפייה בטבע ולצפייה בציור אינם מתאפשרים בנקל וכל הדימויים כולם מופיעים בה כצללים, כסימנים של עצמם, כרוחות רפאים. אין זה המבט שקולט את האור אלא גופו של הצופה. עמדת הצפייה הרטינלית, זו המרוחקת והתבונית של הסובייקט המביט באובייקט, מושהית. המבט למעלה לשמים בעבודות, כמו המבט למטה אל מרחבי האדמה המתמשכים, מעניק לצופה התנסות חזותית מטלטלת הנחוות בגוף ומציפה את הנפש עוד לפני הגיעה אל עין התודעה.

אירנה גורדון